SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMANIN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

YAYLI, Hasan*
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ

ÖZET

"Çevre-kalkınma" ilişkisinden kaynaklanan sorununun çözümüne yönelik arayışların bir sonucu olarak ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma, bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânından ödün vermeksizin karşılamak, şeklinde tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, ekonomik kararlarda çevre boyutunun dikkate alınması gerektiği düşüncesinin bir sonucudur. Zira kalkınmanın sürekliliğinin sağlanabilmesi, kaynakların da sürekliliğine bağlıdır.

Bu çalışmada, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının tarihî seyri incelendikten sonra, sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülebilirliği tartışmaları birçok yönüyle ele alınacak ve bu yaklaşımla ilgili eleştirel bakış açılarıyla birlikte konu bir sonuca ulaştırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir kalkınma, yeşiller, ekolojik hareketler.

ABSTRACT

The Sustainability of Sustainable Development

Sustainable development appeared as a result of the searches to find solutions to the problems grown out of the relationship between environment and development has been described as meeting the needs of present and that of coming generations. Sustainable development approach is a result of taking environment into consideration while making economic decisions. The supply of sustainable development depends on the continuity of resources.

In this study after analyzing the historical progress of the sustainable development approach, its sustainability will be dealt with at all points and in the light of critical view points to this approach, the topic will be tried to be concluded.

Key Words: Sustainable development, green policy, ecological movements.

---

* Öğretim Görevlisi, Kırıkkale Üniversitesi, Keskin Meslek Yüksekokulu Müdür Yardımcısı. Kırıkkale/TÜRKİYE. **e-posta:** hyayli@hotmail.com

GİRİŞ

Birçok düşünürün ortak kanaati, bugünkü toplumun kendisini çok yönlü bir bunalımın içinde bulduğu gerçeğidir. Günümüzde insanoğlunun yüksek enflasyon ve işsizliğe sahip olduğu, enerji üretimi ve tüketimi konusunda bir bunalımın var olduğu, sağlık korumasındaki endişeler, nüfus ve buna bağlı gelişen çevre felaketleri ile birlikte yükselişi hızlandıran şiddet ve suç dalgaları gibi birçok önemli sorunları bulunmaktadır. Bunların nedeni özellikle yirminci yüzyılın başından itibaren birçok yazarca modası geçmiş olarak kabul edilen Descartesçi-Newtoncu bilimin mekanik görüşünde ısrar ediliş olarak görülmektedir. Bugün dünya tamamen birbiriyle bağlı biyolojik, psikolojik, toplumsal ve çevresel olayların birleşmesinden oluşan bir yapıdadır. Bu sebeplerle bu düşünceyi savunan düşünürler, yeni dünyayı anlayabilmek için de modern anlayışın temelini oluşturan görüşlerin dışında yeni bir ekolojik anlayışla dünyanın ele alınması gerektiğini dile getirmektedirler (Capra, 1992: 10).

Özellikle 1970'li yılların sonunda ve 1980'li yılların başından itibaren ekonomik baskılar ve zorluklar tüm dünyada etkilerini yoğun bir şekilde hissettirmişlerdir. Birçok ülkede çift rakamlı enflasyon sürekli bir hal alırken, diğer taraftan işsizlik oranları, gelişmiş Batı ülkeleri de dâhil dünyadaki tüm ülkeleri tehdit eder rakamlara ulaşmıştır. Kalkınma düzeyi veya siyasal sistemi ne olursa olsun, her ülkedeki ülke yöneticileri, acil sonuçlar alabilecekleri ekonomik programlar başta olmak üzere bazı ekonomik girişimler için yoğun uğraşlar vermektedirler. Ancak bu konuda bir çözüm bulmakta büyük güçlükler çekmektedirler (TÇSV, 1990a: 13). Bunun önemli sebeplerinden biri, geliştirilen ekonomi politikalarının değişen dünya şartları içerisinde sürekli yenilenme ihtiyacı duymasıdır. Bu dünya şartlarındaki değişikliklerin başında da yedi milyarın çoktan üzerine çıkmış bulunan dünya nüfusu ile çevre sistemleri ve doğal kaynaklar arasındaki ilişki gelmektedir (Harrison, 1993: 317-318).

Günümüzde özellikle ekonomik nedenlerle kalkınma, tüm ülkeler için öncelikli bir öneme sahip olmuştur. Ancak kalkınmanın kaynakları ve çevreyi olumsuz yönde etkilemesi, çevrenin idare edilmesinde ve kalkınmanın mevcut kaynaklarının sürdürülebilir olabilmesinde başarısız kalması sonucu, çevre-kalkınma ilişkisinin yeniden değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Kalkınma ve çevrenin birbirleriyle olan sıkı ilişkisi inkâr edilemez ve üretim faktörleri tamamen doğadan karşılanmaktadır. Kalkınmanın temelini oluşturan doğal kaynaklar da Dünya'da müteşebbisler tarafından serbest mal olarak görülmektedir. (Akçalı, 1995: 39) Ancak kalkınmanın sürekli bir hal alması ve insan yaşamını garanti altına alabilmesi için kaynakların da sürekliliğinin sağlanması gerekmektedir (Harrison, 1993: 315).

Kaynakların dağılımıyla ilgili bir yaklaşım çerçevesinde ele alınan sürdürülebilir kalkınma, "çevre-üretim" sorununun doğru çözümü, büyümenin,

kaynakların gelecekte de kullanılmasına imkân tanıyan bir hızla sürdürülmesini sağlayabilmektir. Doğal kaynakları, büyümeyi gelecekte de sürdürmeye imkân sağlayacak bir şekilde korumayı esas alan bir büyüme stratejisi aynı zamanda kaynakların üretim/tüketim ile çevre arasındaki dağılımında da en uygun çözümü sağlayabilecek olmasıdır. Ancak bu şekilde ekonomik gelişme hedefleriyle çevre politikaları arasında uyum sağlanabilecek, ekonomik politikaların kendi ekolojik köklerine bağlı kalarak, gelecek kuşakların da gelecekleri ve mutluluğunu güvence altına alacak uzun vadeli bir büyüme gerçekleşecektir. Bu yaklaşım ekonomik kararlarda çevre boyutunun dikkate alınması yanında çevre politikalarının, özellikle çevre korunmasıyla ilgili tüm programların ekonomik etkilerinin değerlendirilmesini de gerektirmektedir (Kuleli-Sonat, 1995: 13).

Birleşmiş Milletler tarafından kurulan, Gro Harlem Brundtland başkanlığındaki Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca hazırlanan 1987 tarihli "Ortak Geleceğimiz" raporunda yukarıda açıklanmaya çalışılan bu yaklaşım "Sürdürülebilir Kalkınma" olarak ifade edilmiştir. Dünya'da açıklandığı zaman büyük yankılar uyandırmayı başarmış olan bu raporda "karar vermede ekonomik ve ekolojik düşünceleri bütünleştirmenin" sürdürülebilir kalkınma stratejisinin genel hatları olduğu vurgulanmakta, bu stratejinin asıl amacının "günümüzün mevcut ihtiyaçlarından ve beklentilerinden ödün vermeksizin karşılanması yollarını aramak" olduğu belirtilmiştir (Kuleli-Sonat, 1995: 13-14).

Bu çerçevede anlaşılan sürdürülebilir kalkınma kavramı günümüzde öne sürüldüğü ilk yıllardaki önemini kaybetmiş ve bazı farklı eleştirilere muhatap olmuş bir yaklaşımdır. Bu çalışmada, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının tarihi seyri incelendikten sonra sürdürülebilir kalkınmanın sürdürülebilirliği tartışmaları birçok yönüyle ele alınacak ve bu yaklaşımla ilgili eleştirel bakış açılarıyla birlikte konu bir sonuca ulaştırılmaya çalışılacaktır.

Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımının Ortaya Çıkışı ve Gelişmesi

Aydınlama ile geliştirilen mekanik dünya görüşünün zamanla tıkanmaya başlamasıyla birlikte, Batı toplumlarında moderniteye yönelik eleştirel yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Ancak bu eleştiriler dünyada her konuda artan sorunların azalmasını sağlayamamıştır. Bu sorunlar insanların daha fazla düşünmelerine sebep olurken, Batı toplumları da top yekun bir kendini sorgulamaya gitmiştir.

Bu sorgulamalar neticesinde ortaya atılan kavramlardan biri olan "sürdürülebilir kalkınma", günümüzde evrensel ölçekteki çevre koruma politikaları içerisinde ilk kabul görmüş kavramlardan biri olarak karşımızda durmaktadır. Hatta çevrenin korunmasından söz edildiğinde birkaç yıl öncesine kadar akla ilk gelen kavram olması nedeniyle, bir dönem çevre koruma sözcüğüyle özdeşleştirildiği bile olmuştur.

1960'lı yıllarda yoğun bir düzeyde gelişen sosyal hareketlerin etkisi ile sorgulanmaya başlayan kalkınma ideolojisine ilişkin ilk uluslararası tepki, 1972 yılında açıklanan "Ekonomik Büyümenin Sınırları" raporudur. Roma Kulübü'nün hazırladığı bu rapor, artan nüfus ve tüketim karşısında doğal kaynakların nereye kadar mevcut kalkınma ideolojisini taşıyabileceği sorgulanmaktadır.

Bu rapora göre, doğal kaynaklar nüfusun hızlı artışına yetmeyecek ve içinde yaşadığımız çevre 150 yıla varmadan yaşanabilir niteliklerini yitirecektir. Bu nedenle, çevreyi korumak ve geliştirmek amaçlanıyorsa, gelişme hızı yavaşlatılmalı, durdurulmalıdır. Çünkü gelişme, uygarlaşma, insanlığı acı bir sona yaklaştırmaktadır. (Keleş-Hamamcı, 1997: 176)

Bu iklim içerisinde düzenlenen 1972 **Stockholm Konferansı**'nda özelikle Roma Klubü'nün hazırlamış olduğu "Büyümenin Sınırları" adlı rapor çerçevesinde kalkınma sorunu enine boyuna tartışılmıştır. Bu tartışmalar neticesinde üçüncü dünya ülkeleri olarak adlandırılan az gelişmiş ülkeler, bu konulardaki çözüm gayretinin ve fedakârlığın gelişmiş ülkelerde olmasını savunmuşlardır. Gelişmiş ülkeler ise yine bu konferansta, gelişme yolundaki ülkelerden kalkınmalarını yavaşlatmalarını öneren bazı fikirler öne sürmüşlerdir. Burada gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin birbirlerinde istemiş oldukları "sıfır" büyümeye yakın talepler olmuştur. Bunun yanında gelişmekte olan, artık kalkınmak zorunda olan, ancak kalkınamamış olan ülkelerin sefaletini artıracağı düşünülen çözümler üretilmeye çalışılmıştır (Küçükcan, 2002: 27).

Sürdürülebilir kalkınma, 1960'larda ortaya çıkan ve 1970'li yıllarda artık önemli olarak addedilmeye başlanan yiyecek, yaşam, enerji ve madenlerin aşırı tüketimi ile hor kullanılmasına karşı oluşan toplumsal eylemler ve ardından peş peşe yapılan araştırmalar, çevreyi ve çevremizde meydana gelen felaketlere karşı bir kavram olarak insanlarda uyarıcı bir etkiye sahip olmuştur (Harrison, 1993: 315). Dolayısıyla da her yönden altyapısı hazırlanmış olan ekoloji düşüncesi, bir harekete dönüşmeye ve hükûmetlerin de bu konuya dikkatini çekmeyi başarmıştır (Görmez, 2002: 30).

Bu konuyla ilgili üretilen fikirler bir müddet sonra bir noktaya ulaşmıştır. 1970'li yıllarda özellikle bugünün ihtiyaç ve beklentileri, gelecek kuşakların ihtiyaç ve beklentilerinde ödün vermeden karşılamanın yollarını aramak amacıyla başlatılan ve ilk önce "sıfır büyüme" daha sonra, "sıfır büyüme" stratejisinin gelişmekte olan ülkelerin taleplerine göre yeniden ele alındığı "organik büyüme" stratejilerinin, uluslararası toplumdaki gelişmiş-az gelişmiş ülke ayrımını sonsuzlaştırmak için geliştirilen stratejiler olduğuna yönelik sert eleştiriler nedeniyle kalkınmaya daha olumlu bakan bir kavram olarak "sürdürülebilir kalkınmanın" incelenmeye başlanmasına ve ilk yardım mahiyetinde ele alınmasına neden olmuştur. Geleneksel teorilerin gelişmenin ekonomik büyüme odaklı perspektiflerinden ziyade, bazı limitler dâhilindeki bir

ekonomik kalkınma, bu kavram ile gelecek adına yeniden ortaya konulmaya çalışılmıştır (Küçükcan, 2002: 23).

Ortak geleceğimiz raporuna göre bu şekilde, sosyal ve ekonomik kalkınmanın bazı amaçlarını tarif ederken, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde, serbest piyasa ekonomisine yönelmiş veya merkezî planlama eliyle yürütülen ekonomik anlayışın hâkim olduğu ülkeler olsun tüm ülkelerde sürdürülebilirliğin bir yaklaşım olarak esas alınması istenmektedir. Bu konuyla ilgili yorumlar değişebilir, ancak bazı genel niteliklerin ortak olması, "sürdürülebilir kalkınma" temel yaklaşımı üzerinde ve bunu başarmanın geniş stratejik çerçevesi üzerinde görüş birliğini varılması, çevreye duyarlı bir yeni sistem için şart olarak görülmüştür. (TÇSV, 1991:71).

Kalkınma, ekonominin ve günümüz toplumunun ileriye doğru değişebilmesi için gerekli bir durumdur. Özellikle fiziksel anlamda sürdürülebilir olan bir gelişme yolu, kuramsal olarak, uzlaşmasız bir sosyal ve siyasal ortam içerisinde bile izlenebilir. Ancak, özellikle fiziksel anlamda sürdürülebilirliğin elde edilebilmesi için kalkınma politikalarının kaynaklara ulaşmada, maliyetlerin ve yararların dağılımında ve dağıtımında öngörülen değişiklikler gibi, bazı özelliklere dikkat edilmesi gerekmektedir. Fiziksel sürdürülebilirlik en dar olarak algılanabilecek anlamıyla kullanıldığı zaman, kuşaklar arasında sosyal adalet konusunda kaygıları ifade edebilmektedir ki, bu nedenle oluşmuş kaygılar, mantısal olarak da her kuşağın kendi içindeki hakkaniyetini kabul etmek zorundadır (TÇSV, 1991: 71).

Kalkınmanın kaynakları ve çevreyi olumsuz yönde etkilemesi, çevreyi yönetmede ve kalkınmanın kaynaklarının sürdürülebilir kılınmasında başarısız kalınması sonucu, çevre-kalkınma ilişkilerinin yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. Kalkınma ve çevrenin birbirleri ile olan sıkı ilişkisi inkâr edilemez; üretim faktörleri tamamen doğadan karşılanmaktadır. Kalkınmanın sürekliliğinin sağlanabilmesi kaynakların da sürekliliğine bağlıdır. (Gökdayı, 166: 1997)

Bu şekilde gelişimini gösteren kalkınmanın zorunluluğu, gelecek kuşaklar için önemi ve yanı sıra çevre faktörünün artık çok önemli boyutlarda ele alınması tartışmaları, bir süre sonra bu konuların devletler bazında ve uluslararası boyutlarda tartışılmasına zemin hazırlamıştır (TÇSV, 1991: 72).

1970'li yıllarda başlayan ve kalkınma-çevre sorunsalı ilişkisine yönelik uluslararası çalışmalardan sonra da bu görüşler birbirleriyle çatışmışlarsa da gelişmekte olan devletlerin haklı talepleri karşısında, gelişmiş ülkelerin kalkınma adına bazı ödünler vermesiyle neticelenen bir sürecin başlaması sağlanmıştır. Bu çabaların en sonunda, 1987 yılında Birleşmiş Milletler tarafından kurulan, Gro Harlem Brundtland başkanlığındaki Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu'nca (DÇKK) hazırlanan "Ortak Geleceğimiz" raporunda bu konuyla ilgili birçok eleştiriye açık olan "sürdürülebilir kalkınma" görüşü geliştirilmiştir (TÇSV, 1990b: 10).

Birleşmiş Milletler Çevre Programı'nın 1972 Stockholm Konferansı'ndan sonra 1982 yılında yapmış olduğu 11. Yönetim Konseyi Toplantısı'nda çevrenin korunması adına alınan bir kararın Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda onaylanmasından sonra, 1983 yılında sürdürülebilir kalkınmanın mimarlarından Norveçli Hükûmet Başkanı Gro Harlem Brundtland'ın başkanlığında bağımsız bir komisyon olarak kurulan DÇKK'nin çevre ve kalkınma arasındaki karşılıklı bağımlılığı ve etkileşimini ortaya koyan bir bakış açısıyla gündeme getirdiği sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, uluslararası kuruluşların çevre ile ilgili geliştirdikleri politikaların yönlendirilmesinde ana çerçeveyi belirlemiş olması nedeniyle önemli bir yere sahiptir (Reid, 1995: XV-XVI).

Bu **Rapor**'dan önce 1984'te Tokyo'da toplanan DÇKK, aldığı kararlarla, bu raporun altyapısının oluşmasında önemli bir rol oynamıştır (Gökdayı, 1997: 166). Tokyo'da yapılan bu toplantı neticesinde ulaşılan sonuç "sürdürülebilir kalkınmanın" bir yaklaşım olarak sunulması, bu yaklaşımın dünyada sonraki kabulü açısından önemli olmuştur. Ayrıca bu bildiride DÇKK'nın amaçları şu şekilde sıralanmıştır:

– Çevre ve kalkınmayla ilgili kritik sorunları yeniden gözden geçirerek, yeni, somut ve gerçekçi eylem önerileri getirmek.

– Çevre ve kalkınma konusunda uluslararası iş birliğini güçlendirmek, mevcut düzenlerden sıyrılmak, politika ve olayları gerekli değişiklikler doğrultusunda etkilemekle ilgili değerlendirilmeler yapıp, yeni iş birliği şekilleri önermek.

– Bireyler, gönüllü kuruluşlar, iş çevreleri, enstitüler ve hükûmetler nezdinde anlayış düzeni ve eylemi taahhüt etme düzeyini yükseltmektir (TÇSV, 1991: 428-431).

DÇKK, şimdi dünyanın bütün uluslarına, hem bir arada, hem de teker teker, sürdürülebilir kalkınmayı amaçları arasına almaları ve aşağıdaki ilkeleri politik eylemlerine rehber olarak benimsemeleri çağrısında bulunmaktadır.

1. Büyümeyi canlandırmak.
2. Büyümenin kalitesini değiştirmek.
3. Kaynak tabanını korumak ve zenginleştirmek.
4. Sürdürülebilir bir nüfus düzeyi sağlamak.
5. Teknolojiyi yeniden yönlendirmek ve riskleri yönetmek.
6. Karar almada çevre ile ekonomiyi bütünleştirmek.
7. Uluslararası ekonomik ilişkilerde reform yapmak.
8. Uluslararası iş birliğini güçlendirmek.

Bu önemli noktalar üzerinde duran yeni yaklaşımı kısmen açıklamaya girişen bu çabanın ardından, 1987'de yayınlanan ve bir eylem çabasının olması gerektiğini savunan **Brundtland Raporu'**nda "Geçmiş düzenlerden kurtulma

zamanı gelmiştir. Gelişmeye ve çevre korunmasına eski yaklaşımları sürdürerek sosyal ve ekolojik istikrarı sağlama girişimleri ancak istikrarsızlıkları artıracaktır" görüşü ileri sürülmüş ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na raporda ileri sürülen görüşlerin, Birleşmiş Milletlerin resmî söylevi olması önerilmiştir. **Rapor**'da, genel hatlarıyla insanların ancak eğitilmeleriyle bu konularda bir sonuca varılabileceği telkin edilmiştir. Bu rapordaki "sürdürülebilir kalkınma" kavramını ekoloji ve çevre sorunlarının gündemine sokmuştur. Bu **Rapor**'daki "sürdürülebilir kalkınma" tanımı, bugünün ihtiyaçlarını, gelecek kuşakların da kendi ihtiyaçlarını karşılayabilme imkânından ödün vermeksizin karşılamak şeklinde belirtilmiştir (Görmez, 2002: 88).

Bu önerilerin Birleşmiş Milletler bünyesinde hayata geçirilebilmesi için bu örgüte bağlı olarak kurulmuş olunan bölgesel ölçekli ekonomik komisyonlarının eşgüdümlerinde düzenlenen bölgesel ölçekli toplantıların sonuçlarını da göz önüne alarak Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1989'da sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı ekseninde çevre ve kalkınma konularında geniş katılımlı küresel bir toplantı yapılmasını karara bağlamıştır. Bu karar uyarınca yeni yapılacak konferansın amacı, çevre ile uyumlu bir kalkınmanın gerçekleştirilebilmesi amacıyla ulusal ve uluslararası kapsamda, çevre bozulmasını durdurabilmek ve geri çevirebilmek amacıyla yeni stratejiler ve tedbirlerin hazırlanması olarak da belirlenmiştir (Reid, 1995: 182).

1970'li yıllara kadar hâkim çevrelerde çevrecilik, yoksulluğu azaltmaya çalışan sanayileşmenin ve teknolojik ilerlemenin bir düşmanı olarak addedilmiştir. Özellikle 1972 Stockholm Konferansı'nda ve bir yıl sonra Nairobi'de Dünya Bankası'nın düzenlemiş olduğu bir konferansta gerçekleştirilen bazı tartışmalardan sonra, resmî bir öncelik olarak dünya gündemine oturan "kalkınma ideolojisi"nin görünürdeki en önemli iddiası her zaman yoksulluğu ve işsizliği ortadan kaldırmak ve daha refah bir dünya olmuştur. Uzun bir süre, sanayileşme ve modernleşme insana atfedilen çevresel bozulmanın, yoksullukla ilişkisiz olduğu varsayımı bilinerek veya bilinmeyerek hâkim düşünce olmuştur. Yoksullar uzun bir süre modern hayat tarzını ve bunun bir sonucu olan sanayileşmeyi isteyen adaylar olarak anılmışlardır. Ancak, zaman içerisinde iyice belirginleşen doğal hayatın yok olmasıyla birlikte çevre bilinci sistematik olarak bu yoksul insanlar başta olmak üzere oluşturulmaya başlanmıştır. Böyle bir dönemde yeni bir iddia ortaya atılmıştır; yoksulluğun ancak kalkınmayla ortadan kaldırılabileceği açık bir gerçektir, ancak çevre de yeni bir kalkınma stratejisiyle korunabilir. Özellikle sürdürülebilir kalkınmanın amaçlarının işlendiği Brundtland Raporu bu yeni durumun bir manifestosu olarak ortaya çıkarılmış bir eser olarak tüm dünyaya sunulmuştur (Esteva, 2004: 59).

Bu **Rapor** ve sonrasındaki gelişmeler, Stockholm Konferansı'yla ilk defa insanların uluslararası düzeyde dikkatinin çekilmesinden sonraki süreçte tüm ülkeleri çevre duyarlığını içeren bir şekilde kalkınmalarını yeniden gözden

geçirmelerini önermesi adına önemli olarak addedilen bir yaklaşımı geliştirmiştir. Bu raporun yayınlanmasından yukarıda anılan Birleşmiş Milletler toplantılarından sonra yapılmasına daha önce karar verilen ve amaçları belirtilmiş olan 1992 yılında yapılan Rio Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı toplanmıştır (Yıkılmaz, 2002:110).

Çevre ile kalkınma arasında olumlu ilişki oluşturmanın bir yolu olarak geliştirilen **ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) Raporu** uygulaması Rio'da kabul edilen deklarasyonun en önemli maddelerindendir. Kalkınmayı ilke olarak sürdürmeyi amaçlayan uluslararası toplum, bunun sağlanabilmesi için sanayileşme ve kalkınmanın çevresel etkilerinin değerlendirilmesi ve çevre için üretmesi muhtemel tehditlerin ortadan kaldırılmasını sağlamayı öngören **ÇED** uygulamasını Rio sonrasında tüm toplumlardan istemektedir.

Rio Konferansı'nda kabul edilen deklarasyonu, çevre koruması ile kalkınma arsında dengeli bir ilişki oluşturmaya yönelik düzenlemeler içerir. (Görmez, 2002: 89)

Rio Konferansı, alınan kararları ve konferansa katılımın yoğunluğu nedeniyle son derece önemli bir konferanstır. Bu konferansta alınan kararların önemi, 2000 yılına kadar dünyada bu konularla ilgili olarak yapılacak olan girişimlerin temelinin atıldığı ve bu girişimlerin somutlaşması adına "Gündem 21" adının verildiği bir uluslararası program olarak ortaya çıkarılmasıdır (Reid, 1995: 185).

Rio'da onaylanan belgelerden en önemlisi, 1990'lı yıllardan, 2000'li yıllara kadar uzanan süreçte çevre ve kalkınmayı etkileyen tüm alanlarda, hükûmetlerin, kalkınma örgütlerinin, genel anlamda tüm Birleşmiş Milletler kuruluşlarının ve diğer tüm bağımsız sektörlerin yapması gereken işleri tanımlayan bir eylem planı niteliğindeki **Gündem 21** olmuştur. Bir anlamda Rio'da verilen deklarasyonda yer alan prensiplerin pratiğe geçirilmesi planı olan Gündem 21, bazı uzmanlar tarafından, özellikle sürdürülebilir kalkınma adına en geniş kapsamlı uluslararası program olarak kabul edilmiştir (Reid, 1995: 186-187).

Gündem 21, beş yüz sayfadan oluşan geniş kapsamlı bir çalışmadır. Bu çalışmanın ana bölümleri şunlardır:

- Ekonomik ve sosyal kalkınma,
- Geleneksel ve idari kaynaklar için kalkınma,
- Sürdürülebilir kalkınmanın başarısı için önemli grupların etkinliğinin Artırılması,
- İmkânlaştırmanın yolları (Reid, 1995: 185).

Bu gelişmelerden sonra, sürdürülebilir kalkınma adına gerçekleştirilen ve sürdürülebilir kalkınmanın bir program olarak ulaştığı noktanın değerlendirilebilmesini dolaylı olarak sağlayan 1995 yılında, **Kopenhag Sosyal**

Gelişme Konferansı ve **Habitat II Konferansı** yapılmıştır (Yıkılmaz, 2002: 114).

1995 yılında yapılan ve **Gündem 21**'i destekleyici nitelikteki **Kopenhag Sosyal Gelişme Konferansı**'nda benimsenen "eylem planı"nın önemli addedilecek tüm bölümleri uluslararası düzeyde bir "ortaklık" kurulması üzerinde durmuştur. Burada demokrasinin ve toplumdaki tüm sektörlerde şeffaf ve halka hesap veren yönetişim ve yönetimin, toplumsal ve insan-merkezli sürdürülebilir kalkınmanın vazgeçilmez temelleri olduğu konusundaki global görüş dile getirilmeye çalışılmıştır (Yıkılmaz, 2002: 114).

Bu konferanstan sonra yapılan **Habitat II Konferansı**'nda da Kopenhag'da ortaya konan görüşlerin bir tekrarı yapılmış, sürdürülebilir kalkınmanın insan haklarına saygılı bir gelişim sürdürmesi konusunda önemli görüşler öne sürülmüştür. Bu konferanstaki atıflar da Rio'daki alınan kararları destekler ve onun gelişmesine katkıda bulunur mahiyette olmuştur (Görmez, 2002: 94).

Bu deklarasyonun ardından, 2002 yılında Johennesburg'da **Yeniden Sürdürülebilir Dünya Zirvesi** yapılmıştır. Bu konferanslarda sürdürülebilir kalkınma amacının merkezinde insan olduğu vurgulanmaya çalışılmış ve çeşitli toplumsal grupların haklarının korunmasına dikkat çekilmeye çalışılmıştır Bu konferansta genel anlamda **Rio Konferansı**'nda alınan kararların, Konferans'ın üzerinden geçen on yıl içerisindeki uygulamaları tartışılmış ve yeni bakış açılarının yeniden gözden geçirilmesi adına önemli görüşler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Görmez, 2002: 95).

Bu çabalar neticesinde dünyaya bir yaklaşım olarak sunulmaya çalışılan "sürdürülebilir kalkınma", bir değişme süreci olarak addedilmiştir. Özellikle **Rio Konferansı**'nda alınan kararlar odaklı bu değişme süreci içerisinde, doğadaki ve insanların ürettikleri tüm kaynakların kullanımı, yatırımların yönlendirilmesi, teknolojik gelişmenin yönünün seçilmesi ve kurumsal değişiklikler hep uyum içersinde ve insanlığın özellikle günümüz anlamında ve gelecekteki ihtiyaç ve beklentilerini karşılama potansiyelini zenginleştirici olması gerektiği "sürdürülebilir kalkınma" yaklaşımının ve bu yaklaşımı destekleyenlerin tezi olarak öne sürülmüştür (Küçükcan, 2002: 44).

Doğal kaynakların kullanımı konusunda "bugünkü kuşaklarla gelecek kuşaklar arasında bir eşitlik olduğunun" (Reid, 1995: XIV) gündeme getirildiği **Brundtland Raporu**'nda somut bir uluslararası kalkınma stratejisi olarak sunulan kalkınmanın sürdürülebilirliği nasıl mümkün olacaktır? Bu soruya Repetto'nun verdiği cevap, kalkınma ile çevre arasında kurulan ilişkinin teorik temellerini oluşturur.

Repetto'ya göre; "sürdürülebilir kalkınma", şu andaki mevcut doğal kaynakların korunması olarak anlaşılmamalıdır. Kalkınma sürdükçe, bunu sağlayan doğal kaynak bileşiminde de değişmeler beklenmelidir. Bu tanımlamanın hemen arkasından gelen varsayım şu olmaktadır: Fizikî ve beşerî

sermayeye yapılan yatırımların değeri, kullanılan doğal kaynakların değerine en az eşit olmalıdır ki, kalkınma sürdürülebilir olsun". Yani tanıma göre teknoloji, alternatifleri mutlaka yaratacaktır. Gerçektende teknolojik ilerlemenin doğal kaynakların üretim maliyetlerini azalttığını ve etkinliği artırdığını biliyoruz. Doğal kaynakların miktarları azaldıkça fiyatları artmakta ve böylece bu kaynağın korunması ve ikamelerinin bulunması yönündeki yatırımlar artmaktadır. Dolayısıyla kaynaklar tükenmeden mutlaka bir ikameleri bulunacaktır (Füsunoğlu, 1990: 39).

Özellikle Batılı devletlerin kısa dönemli kârlılık görüşlerinden vazgeçmemesinden ötürü, "sürdürülebilir kalkınma" yaklaşımı, 2000'li yıllardan sonra büyük bir darbe almıştır. Kendilerinin uymadığı bir prensipler yumağına, sefalet ve yoklukla mücadele etmesi birinci önceliği olan gelişmekte olan ülkelerden bu yaklaşımın uygulanmasını beklemek biraz zor gibi görünmektedir. Kısa dönemli kârlılık düsturundan vazgeçemeyen birçok batılı devlet ve küresel büyük şirketlerin, kalkınma ile ilgili olarak öne sürdükleri, öncelikle kendi halkı olan Avrupalıların, sonra dünya toplumlarının genelinin geleceği açısından birçok önerilerinin, çevre ile ilgili konularda önemli kararların alınması adına tek ve belirleyici etken olarak dikkate değer kabul edilmesine artık devam edilememektedir. Genel olarak sürdürülebilir kalkınma içerisinde ele alınabilecek rekabet ve ülkelerin refahı gibi kavramlar yeniden ele alınması gereken kavramlar olarak ortada durmaktadır (Bassi,1999: 42).

Uzun dönemli olarak gerçekleştirilmesi öngörülen hedefler sürdürülebilir kalkınmanın yönünü oluşturmuştur. Son yıllara kadar belli performans hedefleri belirlenmiştir. Bu hedeflere varmak için dünya genelinde ülkeler arasındaki bazı dengeleri gözeten eylem planları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu hedeflerin hiçbiri hukuki bir sonuç doğurmaya açık olmamalarından ötürü günümüzde genel anlamda olumlu bir sonuca ulaştıkları görülememektedir (Küçükcan, 2002: 43). Bu noktada uluslararası kuruluşların aldıkları kararların uyulmasının zorunluluğu konusu önem taşımaktadır

Sürdürülebilir Kalkınmanın Sürdürülebilirliği

Çevre ile kalkınma arasındaki bu ekonomik nedenlere dayalı etkileşim çerçevesinde, uluslararası ekonomik ilişkiler de göz önüne alındığı zaman bu konularla ilgili yakın bir geçmişte, çevre kavramının bu bağlamların dışında ele alındığı görülmüştür. Bu bağlamda önü alınamaz kalkınma çabaları ve devletlerin veya büyük şirketlerin daha fazla kâr dürtüleriyle hareketleri bir süre sonra uluslararası çevre hukukunun gelişmesine sebep olmuştur (Algan, 1995: 212).

Uluslararası çevre hukuku, çevrenin korunması amacına yönelik uluslararası hukuk kuralları bütünüdür. (Kabaoğlu, Yay. Yılı Yok: 98) "Çevre sınır tanımaz" sloganı, uluslararası alanda geliştirilmeye çalışılan çevre hukuku oluşturma çalışmalarının çıkış noktasını oluşturur.

Teknik ve bilimsel ilerlemelerin neden olduğu tehlikeler, aşırı nüfus artışı ile ağırlaşmış; çevre bozulması, yer altı sularının kirlenmesinden ozon tabakasının incelmesine veya "toprağın akciğeri" olan büyük ormanların kıyımına kadar geniş bir alanı içine almaya yönelmiştir. Barış için tehlike oluşturan nükleer yayılmadan Antarktika'nın imha edici bir biçimde işletilmesine uzanan risklerin önüne geçilmesinde uluslararası hukukun işlevi öne çıkmaktadır. (Kabaoğlu, Yay. Yılı Yok: 98-99) Henüz tüm dünya ülkelerinin üzerinde tam anlamı ile uzlaştığı bir genel geçerli uluslararası çevre hukukundan sözetmek mümkün görünmemekle birlikte özellikle AB üye ve aday ülkelerde çevre hukukunun işler hale getirilmesini önemsemektedir.[1]

Uluslararası çevre hukuku oluşturma çabaları içinde 16 Şubat 2005 tarihinde resmiyet kazanan **Kyoto Protokolü** önemli bir aşamayı ifade etmektedir. Taraf Ülkeler için bağlayıcı hükümler içeren bu protokol, **1992 Rio Konferansı**'nda ortaya atılan sera gazlarının emisyonlarının düşürülmesi fikrinin somut sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Kyoto Protokolü, son 300 yıldır dünyanın ısınmasında sorumlu tutulan endüstriyelleşmenin yaygın olduğu gelişmiş ülkeleri 'sorumlu' sayarak, gelişmiş ülkelere emisyon oranlarını düşürmesi konusunda sorumluluk yükleyen Kyoto, birçok uzman tarafından çevre sorunlarında 'küresel adalet' hedeflediği savıyla olumlu tepkiler almıştır. **Avrupa Komisyonu** rakamlarına göre, AB, ABD, Kanada, Rusya, Japonya, Çin ve Hindistan tüm küresel sera etkisinin yüzde 75'inden sorumludur. (**http://www.ntvmsnbc.com/news/ 309462.asp**)

Protokol'e Bill Clinton'un Başkanlığı döneminde, çevreci politikaları ile tanınan Başkan Yardımcısı Al Gore, imza atmış ve sera gazı emisyonlarını yüzde 7 düşürüleceğinin garantisini vermiş olmasına karşın, George W. Bush'un iktidara gelir gelmez ilk icraatlarında biri **Kyoto**'dan çekilmek olmuştur. Bush Hükûmeti gelişmekte olan Hindistan ve Çin gibi devlerin **Kyoto**'yu imzalamaması durumunda kendisinin de imza atmayacağını savunmaktadır. 16 Şubat 2005 tarihinde 39'u sanayileşmiş 141 ülke tarafından imzalanan **Protokol,** Taraf Ülkeler için önemli mali yükümlülükler de içermektedir. Türkiye'nin reddetmemekle birlikte henüz imzalamadığı protokol birçok gelişmiş ülkede de içi hukuk mekanizmalarının direnişi ile karşılaşmaktadır. Kanada hükûmetinin, 2012 yılına kadar **Kyoto** çerçevesindeki taahhütlerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu 10 milyar Kanada doları miktarındaki yatırım talebi muhalefet tarafından reddedilmiştir. (16 Nisan 2005, **cnnturk.com**)

Rio'da bir uluslararası kabul hâline gelen "sürdürülebilir kalkınma" ilkesinin somut tezahürlerinden biri olan **Kyoto Protokolü**, taraf olan uluslararası

---

[1] AB'de çevre hukukunun gelişimi ve bugünkü durumu ile ilgili **olarak http://www.deltur.cec. eu.int/kitap/cevre.html** adresine bakılabilir.

toplumun büyüklüğü bakımından önemli bir gelişme olarak gösterilebilir. Her ne kadar ABD'nin taraf olmayı reddetmiş olması **Protokol**'ün başarısını gölgelemiş olsa da 141 ülkeyi bir araya getirmeyi başarmış bir uluslararası metin olması bakımından **Kyoto** süreci önemli bir gelişmedir.

"Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı"nın uluslararası toplumda bu kadar yaygın olarak benimsenmesini sağlayan temel neden, bir araya getirdiği birbirine tamamen zıt, iki kavramı uzlaştırmış olma iddiasıdır. Uluslararası toplum, daha önce geliştirilen sıfır büyüme yaklaşımı ve organik büyüme yaklaşımlarını reddederken bu yaklaşımların gelişme ve kalkınmaya getirdiği somut sınırlamaları kabullenmemekteydi. Sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, çevreye duyarlı olunması konusundaki yoğun tartışmaların ürettiği sürdürülebilirlik talepleri ile, çevre sorunsalının ortaya çıkışının temel nedeni olarak görülen kalkınma ideolojisinin uzlaştırılması noktasındaki başarı iddiası nedeni ile benimsenmiştir.

Burada amaçlanan hedef, mevcut dünya kaynaklarının ve çevresel kapasitelerin akılcı yönetimi ve daha önce azalma ve yanlış kullanıma maruz kalmış çevrenin iyileştirilmesine, kurtarılmasına yönelik olarak geliştirilen dengeli ve sürdürülebilir bir kalkınmaya olan inançla birlikte ortaya konulmaya çalışılan ve en az otuz yıllık bir planlamayı içeren, insan güvenliğini amaç edinen bir şekilde formülize edilmiştir. (Reid, 1995: 4).

Bu iddia çerçevesinde sürdürülebilir kalkınma, çevre sorunlarının yegâne kurtarıcısı olarak hâkim dünya görüşlerinin perspektifinden insanlığa sunulmaya çalışılmıştır. Bu görüşlerin formülü şu idi; "sürdürülebilirlik olmadan kalkınma, kalkınma olmadan da sürdürülebilirlik olamazdı". "Kalkınma", hayatı sürekli bir şekilde borçlu kılan bir hastalığın içerisinde yenilenmiş olarak karşımıza çıkarılmaktadır. Bu durum bazı düşünürlerce, öteden beridir bildiğimiz modernitenin hilelerinden biri olarak belirtilmiştir. Özellikle 1970'lerden sonra kalkınmanın dünya üzerindeki yıkıcı etkilerinin kendini güçlü bir şekilde hissettirdiği her an, bu kavram, hem yarayı hem de tedaviyi insanlara sunan yanıltıcı bir görüş olmuştur. Yine 1970'lerde, kalkınmayı sürdürmenin yoksulluğun artmasındaki en önemli sebeplerden biri olduğu anlaşıldığı zaman ise bu kavramdan hareketle 'eşitlikçi kalkınma' adı verilen kavramın dünya gündemine getirildiği görülmektedir. Bunun da bazı yazarlarca anlamı yoksulluğun yeni bir yoksullukla yok edilmesi olarak algılanmıştır. Yine aynı konuda, çevreyi koruyabilme kaygısını, "kalkınma" kavramı içerisinde çözmeye çalışan sürdürülebilir kalkınmanın ana metni olan Brundtland Raporu, hem çevreyi ihmal etmenin hem de onu kurtarabilmenin kavramsal çatısı olarak anlamını bu paragrafta açıklamaya çalıştığımız nedenlerle sürdürülebilir kalkınma olarak ortaya koymaya çalışmıştır (Esteva, 2004: 59).

Aslında "sürdürülebilir kalkınma" anlayışı, çevresel kaygıların açık bir göstergesidir. Hem dünyanın gelişmiş kısmını temsil eden Kuzey'in çevre

lobisiyle hem de dünyanın yoksul kısmını temsil eden Güney'in kalkınma lobisi çevresel kaygılar taşımaktadırlar. Bu kaygıların ortak paydasını ise, "sürdürülebilir kalkınma" oluşturmaktadır (Sandbrook, 1985: 95).

Kalkınmada sürekliliğin sağlanabilmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir olmasına da bağlıdır. Bu anlamda doğal kaynakları üç grupta sınıflandırmak mümkündür (Berkes, 1991: 238).

- Ormanlar, balık stokları gibi canlı doğal kaynaklar,
- Madenlerden oluşan cansız doğal kaynaklar,
- Enerji kaynakları.

Canlı doğal kaynakların yok edilmeden kullanılması gereklidir. Cansız doğal kaynakların yenilenmeleri mümkün olmadığı için, günümüzde daha çok yeniden kullanım önerilmektedir. Enerji kaynaklarının ise; niteliği nedeniyle ne yeniden kullanımı, ne de tüketilmeden kullanımı söz konusudur. Ekologlara göre; günümüzde kullanılan enerji kaynakları da er geç tükenecektir. Bu yüzden güneş enerjisi ve türevlerinin kullanılması önerilmektedir.

Açıkça görülmektedir ki, doğal kaynaklar er geç mutlaka tükenecektir. En azından gelecekte, daha fazla miktarda kullanıcı ve tüketicinin olacağı kesindir. Tüketim hızının şu ana göre % 50 daha az olması durumunda bile, önümüzdeki 30-100 yıl arasında doğal kaynaklar tükeneceği iddia edilmektedir. (Kuleli-Sonat,1995: 19). O hâlde kaynakların sürdürülebilir kullanımı, sadece tüketmeyi geciktirmeye yönelik bir çaba olmaktadır. Bu nedenle "sürdürülebilir kalkınma" kavramı bir süre sonra geçerliliğini yitirecektir. Eğer gelişmiş ülkelerdeki tüketim düzeyi, yetinme seviyesine çekilmez ise; kaynakların sürdürülebilirliği sadece demagojik bir süreç olmaktan öteye geçemeyecektir. Repetto'nun söylediği gibi kaynakların sürdürülebilirliği tüketime eşdeğer düzeyde yeni kaynakların üretilmesi olarak benimsense dâhil bazı kaynakların yeniden üretimi ya da ikamesi mümkün değildir. Bakır ve petrolün ikamesi olabilecek yeni enerji kaynakları belki bulunabilir ancak, ozon tabakasının ikamesi yoktur. Kaldı ki, kaynakların sürdürülebilirliği toplumdan topluma farklılıklar gösterir. Sözgelimi; tipik bir tüketim toplumu olan ABD'deki sürdürülebilirlik anlayışı ile, kalkınmak için kaynaklarını satan Brezilya'nın veya kuraklıkla boğuşan Afrikalıların sürdürülebilirlik anlayışları birbirinden tamamen farklıdır.

Sürdürülebilir kalkınma içerisinde kendisine önemli bir yer atfedilen ekonomik gelişmenin gerekliliği, artık yalnız başına çevre korunması için yeterli bir argüman olarak görülememektedir. Çünkü ekonomik gelişme, özellikle uzun dönemde, avantajlarından ziyade fazlasıyla büyük olumsuz sonuçlar doğurabilecek bir konuma gelmiştir. Birçok ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın üzerinde önemle durduğu barışı korumak için bir ölçüde kalkınma zorunludur, ancak daha çevreye duyarlı ve niteliksel bir kalkınmaya yönelmek ve doğal kaynakların aşırı tüketimi pahasına bir sürdürülebilir kalkınmadan bahsetmek zor gibi görünmektedir (Bassi, 1999: 43).

Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı tartışılırken üzerinde durulması gereken en önemli nokta, ekolojik dengeleri her yönüyle değerlendirerek dikkate alan, doğal kaynakların kullanım tabanını koruyan bir büyümenin yaratabileceği fizikî akımlardaki artış hızına karşın, bugün ekolojik köklerinden kopmuş bir büyümenin etkin olabilmesi, büyümenin yaratabileceği bir hızdan daha fazla olabileceğidir. Sürdürülebilir bir büyümenin etkin olabilmesi için onun bugünkü büyümeye göre nitelik olarak farklılaşması gerekmektedir. Bunun yapısındaki niteliksel bir gelişme ile ilgili bazı değer yargılarına yer vermesini gerektirebilmektedir. Günümüz anlamındaki serbest piyasa mekanizması böyle bir niteliksel gelişme, ile ilgili bazı güdülerden yoksun olarak hareket etmektedir. Bu nedenlerden dolayıdır ki, sürdürülebilir kalkınma yaklaşımı, yalnızca çevre politikaları alanında değil, ekonominin bütününde gerektirmiş olduğu yönlendirmeye duyduğu muhtaçlıktan ötürü uygulanması zor gibi görülebilecek bir yaklaşımdır (Kuleli-Sonat, 1995: 14).

İnsan, çevre ile bütün ilişkilerini onu yenileyerek, gelişimine katkıda bulunarak ve sürdürülebilir kalkınmanın üzerinde en çok vurguyu yaptığı gelecek kuşakları da düşünerek onu normal bir düzeyde tüketmek yerine, onu tamamen yok etmeye yönelik olarak ve büyük zararlar vererek tüketme yoluna gitmeyi seçmiştir. Modernitenin insanlara armağanı olan teknoloji ve sanayileşmeyi, hiçbir önlem alınmadığı zaman çevreye ve nihayetinde kendine verebileceği zararları bilerek kullanma yolunu seçmiştir. Çünkü özellikle bazı sanayi kollarının ne kadar tedbir alınsa bile çevreye mutlaka zarar verdiği ve vereceği bilinen bir gerçektir. Ancak insan biraz maliyetine katlanarak veya çevreye ve kendine zarar vermeyeceğini denemeleriyle anlayabildiği alternatif sanayi ve teknoloji türlerine sahip olabilir. Ama bunlar insanın daha fazla kâr dürtüsüne olumsuz etkilerinden dolayı göz ardı edilir. Bunun sonucunda da sürdürülebilir kalkınma yaklaşımıyla, hiç kullanılmadığı takdirde çevreye ve insana zarar vermeyeceği bilinen teknolojileri ve sanayiyi kullanmak, insanların bu gerçekleri görmezden gelmesine neden olmuştur (Görmez, 1989:7).

Özellikle bu şekliyle sürdürülebilirlik tartışmalarında sürdürülebilir kalkınmanın ne için? Ne kadar süreyle? olacağına ilişkin sorulara verilecek yanıtlar arasına bir uyum sağlanabilmesiyle birlikte sürdürülebilirliğin ekolojik, toplumsal ve ekonomik boyutlarıyla yeniden tanımlanması gerektiği ortaya çıkmıştır. Kalkınmanın yıllardır ortaya konan amaçları ekolojik, toplumsal ve ekonomik olarak ortaya konduğunda, ekonomik büyüme ve dünyadaki kaynakların dağılımındaki etkinliğin tek amacının ekonomik kaygılardan kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Günümüzde güçlenen toplumsal amaçlar ve araçlar, genel anlamda eşitliğin sağlanması ve yoksulluğun azaltılmasını ifade edilirken, birçok konuda ekolojik amaçlar ön plana çıkartılmaktadır.

Bugün yeryüzünde yedi milyar civarında insan yaşamaktadır. Bu durum bazı uzmanlara göre doğanın ekonomi aracılığıyla müdahale edilmesi hâlinde sahip olduğu kapasitenin beş yüz katıdır. Bunun yanında insan nüfusunun ikiye katlanma süresi her geçen yüzyıl kısalmaktadır ve insanoğlu içinde

bulunduğumuz yirmi birinci yüzyılın ortalarında sekiz milyar olacaktır. Bu durum da doğanın müdahalesiz kapasitesinin sekiz yüz katı nüfus anlamına gelmektedir. Bunu uzmanlar bir başka şekilde şöyle ifade etmektedirler; İnsanoğlu bu noktadan sonra doğaya geri dönmek istediği takdirde, sekiz yüz tane dünya benzeri yapısı olan gezegene ihtiyaç duyacaktır. Bu rakamlar, sürdürülebilir kalkınma gibi bir yaklaşımla çevre sorunlarının ne kadar önlenebileceği ve durdurulabileceği adına önemli bir veridir. (Kılıçbay, 1989: 36) Ayrıca dünya üzerindeki vahşi yaşam limitlerinin, ağaç limitlerinin ve diğer insan kullanımında önemli sayılabilecek değerlere yönelik harcamaların, yirminci yüzyılın son on yılındaki görülmemiş tüketimi de bu rakamlara eklenirse sadece nüfus artışı ile değil, doğal kaynakların aşırı israfının da sürdürülebilir kalkınmanın ne kadar çevre korumada önleyici bir yaklaşım olabildiği tartışması önemli bir argüman olarak karşımızda durmaktadır (Harrison, 1993: 205).

Günümüzde kâr marjını bazı tepkiler neticesinde düşürmüş gibi görünen Batı, ancak modernitenin devamı için ön koşul olarak görülen ekonomi politikaların içinde insan varlığını bile ciddi anlamda önemini yitirir konuma getirmiştir. Son yıllarda iktisatçıların ve mühendislerin yeni kalkınma ve gelişme modellerindeki uyguladıkları yeni hesap yöntemleri insana en az yer verecek şekilde tasarlanmaktadır. Günümüzde inançlar ve eski kültürler küreselleşme adına sanki daha bir önemli hal alırken gibi görünürken, aslında bu değerler bütünüyle dışlanarak, insanlar modernizmin sanki ilk yıllarını anımsatan bir şekilde makine benzeri, kişiliksiz, "karnı tok, sırtı pek" insanlar, eğitimden yönetime kadar hayatın her alanında kullanılmakta ve bu tip insan profili artarak yeni hayatlarına hazırlanmaktadırlar. Yirbirinci yüzyıla girmiş olduğumuz bu yeni dönemde, bütün dünyada "tüketim ekonomisi" denilen olgu, tüm dünyada büyük bir hızla yaygınlaşmaktadır. Bu nedenle yirminci yüzyılın çevre korunması adına geliştirilen başta sürdürülebilir kalkınma yaklaşımları gibi birçok ekonomik ve teknolojik kalkınmayı da içeren büyüme modelleri başta olmak üzere ekonominin bazı temel varsayımlarının gözden geçirilmesi zorunlu bir hâl almıştır (Gürdoğan, 1993: 146)

Yeşiller ve Sürdürülebilir Kalkınma

Önümüzde, çevre ve geleceğimiz ile ilgili bu önemli sayılabilecek sonuçlar dururken, uluslararası kalkınma tartışmalarındaki dönem dönem artan hararet, özellikle Batı ülkelerinin son iki yüzyıldaki modernleşme hareketi neticesinde ulaşmış oldukları siyasal ve sosyal duyarlılıkların bir sonucu olduğu görülmektedir. Yani modernizm insanı, dünyayı yok etmeye götürebilecek doyumsuzluğa iterken, bir yandan da bu konuların tartışılabilmesi için gerekli zemini de insanlara sağlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra dizginlenemez olarak artan ekonomik büyüme hırsı, Batı'nın yüzyıllarca uğraşarak yarattığı büyük sanayi ve teknolojik gelişmesiyle ulaşmayı umduğu büyük ekonomik rahatlama arzusunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle Amerika Birleşik Devletlerinin 1960'larla birlikte kendi ülkesi adına yoksulluğa karşı

açmış olduğu savaş, bir noktadan sonra tüm dünya genelinde bir eşitsizlik ve adaletsizliğe karşı bir tepki hareketleri yumağını da beraberinde doğurmuştur. Bu sırada kalkınmayı yeni yeni keşfeden gelişmekte olan ülkelerde de refah bir yaşama ulaşma isteği çevre de dâhil, birçok değerin yok edilmesi sürecini hızlandırmış, ancak dünyada bir çevrecilik düşüncesinin gelişmesinin de Batılı Devletler başta olmak üzere yoğunlaşmasına ve bu konunun da dünyada tartışılır hâle gelmesinin zemini hazırlamıştır (Esteva, 2004: 56).

„Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı"nın önündeki en önemli sorun, artık dünya üzerindeki esnekliğini kaybetmiş olan ve modernitenin yirminci yüzyılda insanlara armağanı olan "büyüme" kavramı olmuştur. İnsanın daha iyi bir dünya adına yıllardır sürdürmeye çalıştığı sanayileşme süreci, devamlı büyümenin, ancak daha fazla kaynağın israf edilmesine bağlı olduğu izlenimi güçlendirmekten öteye gidememiştir. Ancak modernitenin üretemediği "uygun teknoloji" hareketinin etkisi, kalkınmanın tek yönlü rolünün dağıtılabilmesine ve alternatif teknolojilerin seçilebilmesine imkân sağlayan düşüncelerin yeşermesini sağlamıştır. Nitekim sivil toplum örgütleri, alternatif kalkınma yollarını tartışmakla birlikte, teknolojik esneklik bilincinin ve hiç başlanmadan zararlı sanayi ve teknoloji çalışmalarına son verebilmenin yollarının araştırılmasına çalışmışlardır. Bu çalışmalar önceleri sürdürülebilir kalkınmanın öğütlediği, enerji yatırımlarından çevre kirlenmesinde büyük etkileri olan sağlık alanlarındaki gelişen teknolojilerin, çevreye en az zarar verecek şekilde yapılmasını amaçlayan "yumuşak yol (soft-path)" çalışmalarının hızlanmasını sağlamış, sonra bu teknolojilerin kullanımına son vermeye kadar varabilecek köktenci çevre hareketlerinin yükselebilmesi için umut verici gelişmeleri artırmıştır (Esteva, 2004: 58-59).

Bir süre sonra bu çevreci olarak adlandırılan gruplar, çevre ile ilgili duydukları kaygıları yer yer kişisel olarak, yer yer de gruplar olarak seslendirebilecekleri platformlarda kendilerini göstermeye başlamışlardır. Bu kişiler zaman zaman sürdürülebilir kalkınma yanlısı olabilen veya ülkelerinin ekonomik büyümelerini her şeyin üstünde tutabilen, sanayileşme yanlısı ister liberal ister sosyal demokrat kanatta yer alan siyasal hareketlerin içinde yer alarak çevreyi koruma mücadelesine katkıda bulunmak istemişlerdir. Ancak bunu sağlayamadıkları ölçüde kendi örgütlenmelerine karar vermişler ve "yeşil" siyasi hareketler olarak özellikle Batı Avrupa siyasal hayatında boy göstermeye başlamışlardır (Porritt, 1989: 22).

Özellikle yeşil partilerin söylemlerinde ve ideolojilerinde öne çıkarmış oldukları temalar, ekoloji, katılımcı-doğrudan demokrasi, bireycilik, genel anlamda sol görüş ağırlıklı eşitlikçi bir tavır, temelleri atmışlı ve yetmişli yıllarda atılmış bazı görüşlerle beraber üçüncü dünya ile dayanışma anlayışı ve tek taraflı olarak ele alınan silahsızlanmadır. Yeşiller, çevre merkezli tek yanlı silahsızlanma ve nükleer teknolojilerden arındırılmış, özellikle Avrupa aracılığıyla barışı, uluslararası iş birliği yoluyla da, temelde doğal çevrenin korunmasını amaçlamaktadırlar. Ekonomik büyümeye doğrudan karşı çıkışı

temsil etmektedirler. Maddi ürünlere daha az vurgu yaparak ve bireyselciliği, kendini gerçekleştirmeyi, kendini tayini öne çıkararak çevre hareketlerinin ortak özelliği olan alternatif bir hayat tarzını savunmaktadırlar. İdeolojik olarak üçüncü dünya ile paylaşımcı bir ilişkinin geliştirilmesine büyük önem vermektedirler. Kısacası bu yeşil hareket ve bunlar tarafından kurulan yeşil partiler, geleneksel siyasi partilerin parti programlarının dışında ve aynı zamanda modernliğin karşısında ideolojik bir yönelime sahip olarak faaliyetlerini sürdürmektedirler (Önder, 2003: 134).

Bu yapılarıyla siyasal sistem içerisinde hareket eden yeşil partiler, hiyerarşiyi reddeden parti yapılarıyla ve parlamenter sistemin kurumsal yapısının dışında görülen bir şekilde, geleneksel olmayan siyasal eylem biçimleriyle yeni bir "siyasal tarz" geliştirmektedirler. Bu yeni sayılabilecek yeşil parti modeli, yerel düzeyde örgütlenmiş parti şubelerine karar oluşturma sürecinde özerklik sağlamayı gerçek anlamda bir katılım fırsatının oluşturulabilmesi için ön şart olarak öne sürmektedirler. Çünkü Yeşillere göre, bu konuda daha anlaşılabilir ve açık bir siyaset yapılabilmesi için yönetimin mümkün olduğunca daha fazla birime dağıtılmasını gerekli bir şart olarak görmektedirler (Önder, 2003: 135).

"Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı'nın sahip olduğu; katılımcılık, adem-i merkeziyet, gelecek kuşaklara karşı sorumluluklar gibi argümanların aynı zamanda yeşillerin de temel söylemlerinden olması bu yaklaşımın yeşiller içinde kendisine taraftar bulmasını kolaylaştırmıştır. Diğer taraftan dünya kamuoyunun fazlası ile kötümser ve "Her şeyi eleştirir, hiçbir şeyi beğenmez." bulduğu 70'li-80'li yılar çevreciliği, sürdürülebilir kalkınma söylemi sayesinde uluslararası toplumun da kabullendiği "küresel düşünen, ama yerel hareket eden" örgütlü bireylerden oluşan bir harekete dönüşmüştür. Artık çevre hareketleri eski kötümser havalarından sıyrılıp çevreyi yönetmeye katkıda bulunmaya başlamışlardır. (Şahin, 2004: 13)

Bugün Dünya Yeşillerinin büyük bir kısmı sürdürülebilir kalkınmanın temel tezlerinden ve kavramlarından yararlanmaktadırlar. Dünya yeşillerinin uluslararası belgelerinde "sürdürülebilir kalkınma" yaklaşımı ana ilkeler arasında yer almaktadır. 2001 yılında 70 ülkeden gelen yeşil parti temsilcilerinin oluşturduğu bir heyet tarafından yazılan "Küresel Yeşiller Bildirgesi", sürdürülebilir kalkınma söyleminin önemli izlerini taşımaktadır.

Bildirgeye göre Dünya Yeşilleri

Dünya Yeşilleri, "Sürdürülebilir Kalkınma İlkeleri"nin desteklenmesi için ulus ötesi şirketlerin rol ve sorumluluklarının yeniden belirlenmesinive (Dadan, 2004, 13)

Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ve Küresel Çevre Hizmetleri'ni (GEF) tek çatı altında toplayarak, sürdürülebilir kalkınmanın geliştirilmesi için yaptırım gücüne ve

fonlara sahip olan bir Dünya Çevre Örgütü'nün kurulmasını destekler. Dünya Ticaret Örgütü (WTO) bu kuruluşun kararlarına tabi olmasını ((Dadan, 2004: 20) önermektedir.

Benzerî bir söylemin 22 Şubat 2004 tarihinde son hâli verilen **"Avrupa Yol Gösteren İlkeler"** metninde de yer aldığı görülmektedir. Avrupa Yeşil Partiler Federasyonu (The European Federation of Green Parties) 29 Avrupa ülkesinden 32 yeşil partinin katılımı ile oluşmuştur. Bu, **Yol Gösteren İlkeler (Guiding Principles)** 20 Haziran 1993'te Masala-Finlandiya'daki konferans sırasında üzerinde uzlaşılarak benimsenmiştir. 2003 yılında yapılan Konsey toplantılarında güncellemeler kabul edilerek 22 Şubat 2004'te Roma'da yapılan **Avrupa Yeşil Partisi 1. Kongresi**'nde son şekli kabul edilmiştir.

Bu ilkelerden ilki olarak yer verilen "Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımı"nın belgede önemli bir yeri olduğu görülür. **Avrupa Yeşil Partiler Federasyonu**'na göre AB; Genişlemesini tüm Avrupa ülkelerine ulaşarak tamamlamalı, Kendisini demokratik bir federasyon olarak yeniden yapılandırmalı, Barışçı bir dünyaya ulaşmak için küresel sorumluluk almalı ve Önceliklerini çevresel ve toplumsal olarak sürdürülebilir bir kalkınma modelinin geliştirilmesine yöneltmelidir. (Dadan, 2004: 27-28)

Yeşil politikalar, sınırsız tüketime karşı sürdürülebilir kullanım üzerinde temellenmiştir. (Dadan, 2004: 27-28)

Haziran 2000 Denver'da toplanan ABD Yeşiller Partisi'nin benimsediği on anahtar değerden biri olan "Geleceğe Odaklanma ve Sürdürülebilirlik" başlığı altında sürdürülebilir kalkınmanın temel gelişme stratejisi olarak benimsendiği görülür. ABD Yeşillerine göre: "Eylemlerimiz ve politikalarımız uzun dönem hedefleriyle harekete geçirilmiş olmalıdır. Biz, hayatta kalmak için sürekli genişlemeye bağımlı olmayan sürdürülebilir bir ekonomi gelişirken, yarattığımız tüm atıkları güvenlice uzaklaştırarak ya da parçalayarak değerli doğal kaynakları korumak için uğraşırız. Biz ekonomik kalkınma, yeni teknolojiler ve mali politikaların, etkinliklerimizin sonuçlarının miras kalacağı gelecek kuşaklara karşı sorumluluğunu sağlamlaştırmakla kısa dönem kazançları dengelemeliyiz" (Dadan, 2004: 40-41)

KAYNAKÇA

Akçalı, Rıza, (1995), "Sürdürülebilir Kalkınma", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 5, Temmuz-Ağustos.

Algan, Nesrin, (1995), "Çevre Geleceğinin Küresel Düzeyde Ele Alınışı", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 5, Temmuz-Ağustos.

Bassı, Tarcisio, (1999), "Küreselleşme ve Çevre: Avrupa Konseyi'nin Faaliyetleri Ve Başarıları", **Avrupa'da Yerel Yönetimlerin Çevre Politikaları ve Türkiye** İçinde, Konrad Adenauer Vakfı Yayını, Ankara.

Berkes, Mine-Fikret, (1991), **Çevre ve Ekoloji**, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Capra, Fritjof, (1992), **Batı Düşüncesinde Dönüm Noktası**, Çeviren: M. Armağan, İstanbul.

Çelebi, Işın, (1995), "Avrupa Birliği Çevre Politikaları", **Yeni Türkiye Dergisi**, Yıl: 1, Sayı: 5, Temmuz-Ağustos.

Dadan, Kadir, (2004), **Yeşillerin Uluslararası Belgeleri**, İstanbul.

Esteva, Gustavo, (2004), "Kalkınma Sözlüğün'den: Kalkınma", Çeviren: Uygar Yüzereroğlu, **Üç Ekoloji**, İstanbul.

Füsunoğlu, Mahir, (1990), "Sürdürülebilir Kalkınma ve Ekonomi", **Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı** İçinde, TÇSV Yayını, Ankara.

Gökdayi, İsmail, (1997), **Çevrenin Geleceği –Yaklaşımlar ve Politikalar**–, Türkiye Çevre Vakfı Yayını, Ankara.

Görmez, Kemal, (1989), "Çevre, Çevre Sorunları ve Çevre Politikaları Üzerine Bazı Mülahazalar", **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 3, Haziran.

-----, (2002), **Çevre Sorunları ve Türkiye**, Ankara.

Gürdoğan, Ersin, (1993), **Kirlenmenin Boyutları**, İz Yayıncılık, İstanbul.

Harrison, Paul, (1993), **The Third Revolution** (Population, Environment and Sustainable World), Penguın Boks, London.

Kabaoğlu, İbrahim, **Çevre Hakkı, Yeni Yüzyıl Kitaplığı**, İletişim Yayınları,Yayın Yılı Yok.

Keleş, R.-Hamamcı, C., (1997), **Çevrebilim**, İmge Kitabevi, İstanbul

Kılıçbay, M. Ali, (1989), "Çevre'nin Çerçevesi", **Türkiye Günlüğü**, Sayı: 3, Haziran.

Kuleli, Ö.-Sonat, A., (1995), **Türkiye'de Çevre**, Yeni Yüzyıl Kitaplığı Türkiye'nin Sorunları Dizisi-13, İstanbul.

Küçükcan, E. Funda, (2002), **The Possibility of Sustainable Development: Environmentalism vs. Developmentalism"**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, ODTÜ, Ankara.

Merchant, Carolyn, (1992), **Radical Ecology, Routledge**, New York.

Önder, Tuncay, (2003), **Ekoloji Toplum ve Siyaset**, Odak, Ankara.

Porritt, Jonathon, (1989), **Yeşil Politika**, Çeviren: Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Reid, David, (1995), **Sustainable Development, (An Introductory Guide),** London.

Sandbrook, Richard, (1991), "WCED-DÇKK Açık Tartışması, Oslo, 24-25 Haziran 1985", **Ortak Geleceğimiz**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.

Şahin, Ümit, (2004), "Truva Atı Olarak Sürdürülebilir Kalkınma", **Üç Ekoloji** , İstanbul.

-----, (2004), **Yeşil Derleme**, 2002-2004, İstanbul.

TÇSV, (1990a), **Çevre ve Kalkınma İlişkilerinde Dünya Bankası**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.

TÇSV, (1990b), **Sürdürülebilir Kalkınma Konferansı**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.

TÇSV, (1991), **Ortak Geleceğimiz**, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara.

Yıkılmaz, Necla, (2002), **Yeni Dünya Düzeni (YDD) ve Çevre**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

WEB

http://Www.Ntvmsnbc.Com/News/309462.Asp.

http://www.cnnturk.com.tr/haber/haber_detay.asp?pid=319&hid=1&haberid=88001.